

vuonna 1994. Smith kuvaa myös, miten Viron suhteet Venäjään ja länteen ovat olleet kytköksissä toisiinsa ja myös lännen ja Venäjän suhteisiin: venäläisten joukkojen maasta poistumiselle haettiin tukea lännestä samalla, kun Venäjä yritti vakuuttaa länttä läsnäolonsa tärkeydestä; länsivallat puolestaan painostivat Venäjää vetämään joukkonsa, mutta yrittivät samalla vakuuttaa virolaisia venäläisvähemmistön hyvän kohtelun tärkeydestä. Tämän lisäksi Venäjä-suhteiden normalisointi oli edellytys EU-neuvottelujen aloittamiselle ja Venäjän suhtautuminen taas Nato-jäsenyyden hidaste, joka vielä kirjan kirjoittamisen aikaan näytti esteeltä. Venäjä puolestaan on pitänyt esillä venäjänkielisen vähemmistön kysymystä vahvistaen näin Viron sisäisen ”venäläiskysymyksen” yhteyttä ulkosuhteisiin (ja Smithin mukaan jopa aikaansaanut EU:n kiinnostuksen kansalaisuus-kysymykseen, mikä voi olla hiukan liioiteltu kanta ottaen huomioon, ettei EU:n kiinnostus EU:hun pyrkivien vähemmistötilanteeseen ole koskenut vain Viroa).

Kirja valottaa hienosti monisyisiä vuorovaikutussuhteita kansallista projektiaan toteuttavan valtion, kansallisen vähemmistön, vähemmistön ”ulkoisen kotimaan” Venäjän ja kansainvälisten järjestöjen välillä. Kun jokainen näistä toimijoista on sisäisesti heterogeeninen, ”eriävien ja kilpailevien positioiden kenttä” (Brubaker 1996, 67), on suhteiden dynamiikan kuvaaminen yhdessä kirjassa todella haasteellista. Paino on luonnollisesti virolaisessa politiikassa, ja venäjänkielinen vähemmistö on kuvattu enemmän kiistan kohteena kuin tarjottu lukijalle systemaattisemmin heidän edustajiensa näkemyksiä – joskin niitkin Smith on ottanut huomioon. Kirjassa ei ole varsinaisia teoreettisia osia, ja

sen suuri ansio on nimenomaan ”tapahtumissa”, niiden yksityiskohtaisessa mutta selkeässä esittämisessä sekä niiden syiden, seurausten ja satunnaisuusien esille tuomisessa.

Niin vakuuttava ja informatiivinen kuin teos onkin, ajoittainen sanomalehtiartikkelien käyttö faktuaalisena materiaalina reflektioimatta lukijalle lähteen luonnetta on paikoin ongelmallista. Tämä ei välttämättä vähennä niihin perustuvien tulkintojen oikeellisuutta, mutta se vähentää lukijan mahdollisuutta arvioida sitä. Tämä puute on varmaankin hinta teoksen kattavuudesta, eivätkä nämä onneksi ole kirjassa mitenkään keskeisiä lähteitä. Lähteiden hahmotusta olisi helpottanut myös, jos sanomalehdet olisi eroteltu lähdeluettelossa omaksi listakseen.

Smithin kirjaa voi lämpimästi suositella kaikille Virosta ja yleisemminkin jälkisosialismin muutoksista kiinnostuneille, tosin

jonkinlainen aiempi tietämys Virosta helpottaa sen lukemista. Tällaisen synteessin luulisi kestävän hyödyllisenä melko pitkään. Siksi onkin harmillista ja myös hieman yllättävää, että Routledgeen kaltaisen kustantaja ei ole huolehtinut kirjoittajansa tekstistä aivan viimeiseen asti vaan on tarvittu irrallinen erratum-lappu korjaamaan virheellinen sanajärjestys: ”...Nazi states like Germany and Sweden...”. Vaikkakin niin ilmeisesti tarkoittamaton ehdys, voi virhe heti ensi sivuilla esiintyessään pahimmillaan antaa lukijalle oudon käsityksen koko kirjasta, mikä olisi tietysti vahinko.

Lähde:

Brubaker, R. (1996), *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Anna Korhonen

Liettualaisuuden ydintä etsimässä

Gintaras Beresnevičius: *Ant laiko ašmenu*. Vilnius: Aidai, 2002. 153 s.

Gintaras Beresnevičius on herättänyt Liettuan älymystöpiireissä runsaasti keskustelua esseeteoksellaan *Ant laiko ašmenu* (“Ajan terällä”). Valtakunnallisen esseekilpailun voittanut kirja tarjoaa pienessä tilassa laaja-alaisen ja ajatuspitoisen tulkinan liettualaisuuden eri aspekteista.

Peruslähtökohtana on pyrkimys liettualaisen kansanluonteen määrittelyyn. Beresnevičius ottaa tavoitteekseen selkeän kokonaiskuvan luomisen, mutta asian kääntöpuolena ovat ajoittain melko karkeat yleistykset. Kansakunnan moninaisuus otetaan huo-

mioon lähinnä siinä, että Liettuan eri alueilta kotoisin olevien ihmisten erot noteerataan ja jonkinasteinen yhteensulautuminen nähdään kansallisen selviytymisen ehtona. Tämäkin näkökulma pohjautuu vakiintuneisiin stereotyyppioihin: Itä-Liettuan aukštaitialaiset olisivat yksinään liian impulsiiivisia, lännen Žemaitialaiset liian itsepäisiä, etelän dzūkialaiset liian sentimentaalisia ja strategiseen ajatteluun kykenemättömiä, maan lounaiskolkkaa asuttavat suvialaiset puolestaan liian laskelmoivia. Kaunasista lähtöisin oleva Beresnevičius korostaa erityisesti synnyinkaupunkinsa roolia Liettuan sulatusuunina, jossa yhtenäinen liettualainen identiteetti muovautui en-

simmäisen itsenäisyyden aikana ja edelleen neuvostovallan vuosina.

Liettualaisessa identiteetissä Beresnevičius näkee keskeisenä tekijänä barbaarisuuden – nimenomaan positiivisesti ymmärrettyä. Barbaareille ominaisia piirteitä ovat mm. elämäkokemuksen autenttisuus, fyysisen voiman arvostus, heimorakenteiden muodostaminen ja sopeutumattomuus valtiollisen elämän ja kansalaisyhteiskunnan toimintamalleihin. Ajatusmalli ei tietenkään ole sinänsä uusi, vaan myötäilee pitkälti Rousseaulaista jalon villin myyttiä.

Barbaarisuuden eräänlaisena symbolina esiintyy Liettuan vaakunan ratsastajahahmo Vytis. Toista, passiivisempaa puolta liettualaisuudesta kuvastaa kansan puunveistotaiteelle ominainen Rūpintojélis-hahmo, joka esittää murheellista ja mieteliästä Kristusta. Näiden kahden synteesinä muodostuu kokonaisuus, jossa keskeiseksi nousee henkijäämimentaliteetti. Sekä melankolinen mieteliäisyys että barbaarin omapäisyys antavat aineksia elämänsenteelle, jossa ulkoisista muutoksista selviydytään pitämällä kiinni perinteisistä arvoista ja käyttäytymismalleista.

Abstraktilla tasolla tällainen ajatusrakennelma tuntuu hyvin varteenotettavalta näkökulmasta liettualaisuuteen. Sen pohjalta tehtävät spesifiset yleistyksiset liettualaisten käyttäytymismalleista ovat sen sijaan monin paikoin ongelmallisia. Kaikki liettualaiset eivät suinkaan aina sovi samaan muotiin, ja välillä Beresnevičius sortuu tarpeettoman normatiiviseen lähestymistapaan, jossa ”väärän” ratkaisun valineiden sanotaan toimineen epäliettualaisesti. Kyseessä ei tosin välttämättä ole tuomitseva kannanotto. Neuvostoajana kansanluonteen vastaisesti eivät tämän tulkin mukaan toimineet vain

valtarakenteisiin mukaan lähteneet liettualaiset, vaan myös aktiiviseen vastarintaan nousseet – joiden toiminta kaikessa epäliettualaisuudessaan toki saa täyden hyväksynnän. Liettualaisille ominaisena Beresnevičius kuitenkin pitää nimenomaan passiivista henkistä vastarintaa, jossa suhtautuminen ylhäältä annettuihin normeihin on ennen kaikkea välinpitämätöntä: niitä ei nähdä aktiivisen protestoinnin arvoiseksi, vaan ulkoisesti sopeudutaan valitseviin olosuhteisiin, mutta syvemmällä tasolla eletään kuten aina ennenkin. Tässä ajatusrakennelmassa on taatusti paljon perää – mutta silti herää kysymys, miksi ei voisi olla kahta erilaista mutta yhtä lailla liettualaista toimintamallia?

Nykypäivän liettualaisten henkisestä tilasta syntyy hieman ristiriitainen kuva, johon sisältyy sekä optimistisiä että pessimistisiä arvioita. Liettualaisille on Beresnevičiusin mukaan vähitellen muotoutumassa ”vapaa, eurooppalainen, sivistynyt, vastuuntuntoinen ja kriittinen näkemys” ympäröivään todellisuuteen. Tähän nähden yllättävän kriittiseltä tuntuu kirjan loppupuolelta löytyvä arvio nykyisestä opiskelijasukupolvesta, jonka älyllinen taso ei ole tehnyt yliopisto-opettaja Beresnevičiusiin suurta vaikutusta. Selkeää syytä tason laskuun hän ei osaa nimetä, vaikka arveleekin, että lahjakkaimpien nuorten opintie usein katkeaa taloudellisiin vaikeuksiin. Toisaalta tässä yhteydessä tulee mieleen myös ensimmäisen luvun hämmästyttävän raju vuodatus länsimaisten ihmisten henkisestä tylsyydestä ja latteudesta (korkeimman tason intellektuellit tosin saavat tästä armahduksen). Ehkäpä liettualaisnuoret ovatkin länsieurooppalaistuneet sekä hyvässä että pahassa?

On myös paikallaan todeta, että kirjan julkaisemisen jälkeiset

tapahtumat näyttävät horjuttaneen Beresnevičiusin uskoa liettualaisiin. Populistiksi luokitellun Rolandas Paksasin valinta presidentiksi oli useimmille intellektuelleille ikävä yllätys, ja vaalien jälkeen Beresnevičius onkin ilmaissut pettymyksensä kansan poliittiseen kypsymättömyyteen (huolenaiheena on nimenomaan Paksasin voitto eikä vajaan 53 %:n äänestysviikkaus). Ehkä vaalituloksen selitykseksi kuitenkin sopisi yksi kirjan iskulausemaisista yleistyksistä: ”liettualaisten toimii aina toisin kuin hänen halutaan ja toivotaan toimivan”. Beresnevičiusin selitysmalliin ajatus sopi hyvin niin kauan, kun vastakkain olivat Liettuan kansa ja ulkopuoliset valtaapitävät. Vaikeampi pala on uusi tilanne, jossa tavallinen kansa joutuu vastakkain etnisesti liettualaisten eliitin kanssa – eliitin, johon Beresnevičius itsekin älymystön edustajana väistämättä kuuluu, vaikka yrittäinkin tekstissään välillä asettaa ”pienen ihmisen” puolelle spesifisesti poliittista eliittiä vastaan.

Beresnevičius on akateemiselta taustaltaan uskontotieteilijä, ja tämä näkyy myös hänen esseistikkassaan kiinnostuksena uskonnollisiin ilmiöihin. Läpikäyvänä teemana on liettualaisten ominaisen uskonnollisen synkretismin korostaminen: monia vanhan balttilaisen pakanauskonnon elementtejä on säilynyt kansallisessa tietoisuudessa rinnakkain katolilaisuuden kanssa. Nykypäivänä nimellinen katolilaisuus mielletään kansallisen identiteetin mukaiseksi, vaikka omat uskomukset poikkeaisivatkin kirkon opeista. Pakanallisuus on puolestaan viime aikoina noussut vahvasti pinnalle osana yleistä kiinnostusta menneiden sukupolven traditioihin. Beresnevičius ei ole varma siitä, onko kyseessä keinotekoisesti nostatettu ohimenevä buumi vai pysyvämpi kehi-

tyssuunta. Hän korostaa kuitenkin, että popularisoidulla uuspaikanallisuudella on pikemminkin etnografinen kuin uskonnollinen perusta. Vakaumukselliset pakanaukonnon kannattajat muodostavat puolestaan omia pieniä yhteisöjään ilman mainittavia laajenemisyrkimyksiä. Kaiken kaikkiaan Beresnevičius arvelee, että uskonnon rooli julkisessa elämässä tulee vähitellen heikentymään, mikä toisaalta saattaa avata uusia mahdollisuuksia ”sisäiselle uskonnollisuudelle”.

Varsinaisten uskonnollisten ilmiöiden ohella Beresnevičius käsittelee vankan asiantuntemuksen pohjalta myös kansallisen mytologian sekulaaria puolta. Linnavuorten tärkeyttä ja meren yllättävänkin vähäistä merkitystä kansallisessa symboliikassa hän kommentoi ansiokkaasti, vaikkakin välillä juuttuen hieman liiaksi samojen perusideoiden pyörittelyyn. Keskeiseksi teemaksi nousee mytologian kriisi nyky-Liettuassa. Aiemmin suuressa roolissa olleet legendat (mm. liettualaisten roomalaisista esisistä) ja mytologisoidut historialliset aikakaudet (keskiajan suurvaltakausi, vuosien 1918 – 1940 itsenäinen Liettua) ovat menettäneet kansaa yhdistävän merkityksensä ja korvautuneet kirjavalta joukolla erilaisten pienten yhteisöjen omia mytologioita. Beresnevičius hahmottelee – varsin abstraktilla tasolla kylläkin – kunnianhimoisen projektin, jonka tavoitteena olisi luoda uusi kokonaisvaltainen ja humanistinen, Liettuan koko historiaan perustuva mytologia. Sen tulisi toimia kansallisen ylpeyden lähteenä olematta kuitenkaan millään lailla nationalistinen: päinvastoin sen pitäisi vedota myös maahanmuuttajiin, joiden houkuttelua ja integrointia liettualaiseen yhteiskuntaan Beresnevičius pitää välttämättömänä.

Kaiken kaikkiaan Beresnevičiusin tekstissä on paljon teräviä pohdintoja, mutta myös vailinaisin perusteluin esitettyjä heitoja ja ristiriitaisuuksia. Näin asian pitäneeekin olla postmodernin aikakauden poleemisessa esseetiikassa. Kirjoittajana Beresnevičius on hyvin taitava, ja irtautuminen akateemisesta argumentityylistä onnistuu häneltä mainiosti. Lukijan onkin jatkuvasti oltava varuillaan, jotta ei antautuisi yksinkertaisten lauserakenteiden ja sujuvan rytmin vieväksi, vaan osallistuisi kriittisel-

lä tavalla siihen ajatustyöhön, johon kirjoittaja hänet haastaa.

Kirja on saatavilla vain liettuaaksi, eikä sen kääntämisessä välttämättä järkeä olisikaan: Liettuasta yleisellä tasolla kiinnostunut ulkomaalainen tarvitsisi lähes joka sivulle selventäviä huomautuksia kulttuurispesifistä seikoista. Liettua-spesialistiksi aikovalle voi kuitenkin ehdottomasti suositella teoksen pohdiskelevaa lukemista, kunhan asianmukainen kieli-taito on saavutettu.

Hannes Heino

Lapsiprostituoidun Golgata Baltian murroksessa

Ruotsalaisohjaaja Lukas Moodyssonin kolmas pitkä filmi *Lilja 4-ever* (2002) liikkuu elokuvallisesti ja lajityyppinsä puolesta Dziga Vertovin kinosilmän, ns. cinema veritén ja pohjoismaisen dogma-elokuvan välimaastossa. Sen voi sanoa olevan lähimain puolidokumentaarinen jo siitäkin syystä, että elokuvan keskushahmolla, Liljalla oli tosielämässä miltei identtinen kaksoissisar. Tämä esikuva on Ruotsissa itse murhan tehnyt liettualaistyttö Danquole Rasalaite, joka eli murosikäiseksi Kaunasissa. Yksinhooltajaäidin muutettua Amerikkaan ja isosiskon Saksaan, Lilja jäi käytännössä heitteille ja muutti pian sukulaistensa luo Ziezmariai-nimiseen pikkukaupunkiin.

Ziezmariaista koulunkäyntiä välttelevän, mutta kohtalaisen hyvin englantia puhuvan tytön matka suuntautui Ruotsiin, jonne hänet houkutteltiin – kuten niin monet muut Baltiasta kotoisin olevat nuoret tytöt – töihin väärin lupauksin. Danquole / Lilja päätyi, siis pakotettiin, lapsihuo-raksi Malmöön, missä häntä ensin kuljeteltiin asiakkaalta toisel-

le. Järkyttynyt ja kohtaloaan protestoinut tyttö suljettiin lopulta kuukausiksi asuntoon lukkojen taakse, helpommin hyväksikäytettäväksi. Sieltä hän karkasi – ja päätti päivänsä hyppäämällä sillalta. Taskusta löytynyt jäähyväiskirje vei kuolemansyyn-tutkijat karmaisevan elämäntal-talon jäljille.

Liljan tarina on kärjistys, mutta kuitenkin todistusvoimainen ja vankka viipale Baltian maiden uudempaa historiaa ja sosiaalisten ongelmien rankempaa puolta. Virosta, Latviasta ja Liettuasta tulevia prostituoituja on kaikissa Pohjoismaissa jo yhteensä tuhansia. Kun mukaan lasketaan entisen Neuvostoliiton ja entisen Itä-Euroopan alueen prostituoidut ja eriaisteiset osapäivähuorat, tyttöjen (pääasiassa) lukumäärä saattaa nousta yli 10 000:n. Siis yksin Pohjoismaissa.

Kipeän ja Suomessakin kiistellyn aiheen käsittelytyyli on ruotsalaisohjaaja Lukas Moodyssonin käsissä kaukana elokuvallisista kiiltokuvista, kliseistä tai skandaalilehtien maailmoista. Ohjaaja on säälimättömän suora-